

2010-07-05

Peking

Arbetsmarknadsråd

Oscar Berger

+86 (0)10 6532 9790 ext. 8253

oscar.berger@foreign.ministry.se

Vad har strejkande Hondaarbetare med Kinas växelkurs att göra?

- *Nya prioriteringar och växande kännedom om rättigheter bland Kinas migrantarbetare har bidragit till att landets arbetstagare kräver högre löner och bättre anställningsförhållanden.*
- *Också mer övergripande faktorer som den ekonomiska krisen, demografiska förändringar och den begynnande framväxten av en ny tillväxtmodell har bidragit.*
- *Detta ställer Kina inför en rad omfattande samhällsekonomiska reformer.*
- *För svensk del kan de utmaningar Kina nu står inför innebära nya affärsmöjligheter och utökade möjligheter till politisk påverkan.*

Bakgrund

Titeln på denna rapport kan kännas långsökt och krystad. Men faktum är att det ligger långt mer i frågan än vad man vid första anblick kan tro. Ett antal spektakulära händelser har under våren satt fokus på den kinesiska arbetsmarknaden. Hittills i år har 10 unga anställda vid Foxconn, världens största tillverkare av elektronik till mobiltelefoner och datorer, tagit sina liv genom att hoppa från taken vid företagets gigantiska anläggning med mer än 400 000 anställda utanför Shenzhen i södra Kina. I maj, då media redan riktade uppmärksamheten mot den tragiska utvecklingen vid det taiwanesiskägda företaget, gick knappt 2000 av den japanska biltillverkaren Hondas kinesiska anställda ut i strejk och krävde kraftigt höjda löner, från knappt 1000 SEK i månaden till närmare det dubbla. Sedan dess har liknande strejker brutit ut vid ett antal av Hondas fabriker och underleverantörer. Krav på bättre anställningsvillkor har under våren och försommaren dessutom

spridit sig runtom i landet. Konkurrenten Toyota har drabbats, liksom företag inom en rad skilda sektorer med tillverkning i Kina, ofta med avbruten produktion och stora ekonomiska förluster som följd. Tolkningarna om vad som lett till dessa händelser är många och vitt skilda; ett inhumant arbetstempo, bristande implementering av arbetsrättsliga lagar och stigande matpriser är några av faktorerna som åberopats.

Men orsakerna ligger nog djupare än så. Här analyseras utifrån tre nivåer och perspektiv (mikro, mellan och makro) vad som händer på de kinesiska fabriksgolven och hur detta hänger samman med en rad ekonomiska och politiska frågor. Varför protesterar man? Vad säger strejkerna om Kinas ekonomiska tillväxtmodell? Och vilka politiska och makroekonomiska ställningstaganden måste Kina göra för att komma tillrätta med de faktorer som lett till dagens alltmer konfliktfyllda arbetsmarknad? Avslutningsvis ser vi hur detta kan tänkas påverka Sverige och svenska intressen i Kina.

Mikroperspektivet - *Vad händer på de kinesiska fabriksgolven?*

Spaltmeter har skrivits i såväl utländsk som kinesisk press om de i inledningen beskrivna händelserna vid Foxconn och Honda¹. Att arbetstagare, i synnerhet landets uppskattningsvis 230 miljoner migrantarbetare, protesterar tillhör förvisso vardagen i Kina. Några offentliga siffror på antalet strejker finns inte, men enligt en kinesisk forskare som studerat arbetsrelaterade protester bland migrantarbetarna förekommer i snitt tre strejker med uppemot 3000 inblandade individer varje dag – enbart i industristaden Shenzhen! Vad som framför allt gör den senaste tidens protester intressanta är med andra ord inte strejkerna i sig, utan de bakomliggande orsakerna och de faktum att kinesisk press tillåtits rapportera så fylligt om dem. Tidigare har arbetsrelaterade protester i huvudsak blossat upp som svar på juridiska tvister, exempelvis då arbetsgivare inte betalat ut lön enligt avtal. Nu förefaller situationen annorlunda: ”De Hondaanställda strejkade för att få högre lön och bättre arbetsförhållanden, något som aldrig tidigare skett bland kinesiska migrantarbetare”, resonerar Anita Chan, en av världen ledande experter på kinesisk arbetsrätt.

Hur kommer det sig då att en handfull kinesiska arbetstagare börjat ställa krav utöver landets minimilöner? En rad faktorer förefaller ha sammanfallit och lett fram till protesterna.

¹ För en mer utförlig beskrivning, se kortrapporten ”Strejker och självmord sätter ytterligare fokus på arbetsrätten” från 2010-06-01. Samtliga hänvisade rapporter återfinns på Insidan samt i nyhetsbrevet Arbetsnytt Kina.

Den nya generationens migrantarbetare

I kinesisk media har teorin om ”den nya generationens migrantarbetare” förekommit flitigt. Under Kinas drygt 30 år av ekonomisk utveckling har migrantarbetarna, jordbrukare som sökt sig till städerna för tillfälliga arbeten, utgjort stommen i landets snabba omvandling. De har tillverkat varorna som lagt grunden för den exportdrivna kinesiska ekonomin och de har byggt skyskraporna och infrastrukturen i de svällande megastäderna. Tidigare generationer av migrantarbetare hade oftast bara grundläggande utbildning, behöll starka band till hembygden och bosatte sig i städerna temporärt för att dryga ut inkomsterna från jordbruket. Dagens unga migranter, ofta födda på 80- och 90-talet och därmed del av den nya ”enbarnsgenerationen”, har ofta en helt annan bakgrund. Bättre utbildade och helt utan – eller med högst begränsad – erfarenhet av jordbruk tenderar många att lockas till städerna av andra anledningar än kortvarigt och hårt arbete för låg ersättning. Då gruppen aldrig upplevt ett Kina utan ekonomisk utveckling är deras förväntningar på framtiden dessutom större än tidigare generationers. Många av de inblandade i händelserna vid Foxconn och Honda har varit i 20-årsåldern: i det förra fallet desillusionerade och uppgivna över att livet i storstan inte givit mer än hårt arbete, i det senare arga och krävande av samma skäl.

Fler vet vad som är rätt

Dagens unga migrantarbetare är inte bara generellt sett bättre utbildade. De är även mer medvetna om sina rättigheter. De nya arbetsrättslagar som trädde i kraft 2008, däribland den hett debatterade ”kontraktslagen”, lider förvisso alltjämt av bristande implementering². Men diskussionen som omgärdade inrättandet av lagarna har enligt arbetsrättsjurister lett till att den kinesiska allmänheten idag har en mycket tydligare uppfattning om att de faktiskt har vissa rättigheter i relation till arbetsgivarna. Att därifrån ta steget till att inte bara kräva minimilöner utan även humana anställningsförhållanden och en verklig levnadslön förefaller inte långt.

Till diskussionen om rättigheter hör också den påtagliga avsaknaden av verklig facklig representation i Kina. Det statliga facket, All-China Federation of Trade Unions, har under våren fått utstå aldrig tidigare skådad inhemsk kritik för sin oförmåga/ovilja att bistå landets arbetstagar³. Till och med statlig kinesisk media har rapporterat Hondaarbetarnas missnöje med organisationen. I flera fall har arbetarna valt att organisera sig själva med hjälp av teknik så som internet och textmeddelanden. Det har även rapporterats att

² Se rapporten ”Kinesisk arbetsrätt” från 2009-06-09.

³ För mer om ACFTU, se rapporten ”Kollektiva förhandlingar i Kina” från 2009-12-11.

ACFTU:s representanter hamnat i handgemäng med Hondas anställda i ett försökt att få dem att återgå till arbetet. Föga förvånande har Hondaarbetarna svarat med att inte bara kräva bättre betalt utan även att själva få välja vem som ska föra deras talan i dialog med arbetsgivaren.

Mellanperspektivet - Bortom individen

Bättre utbildade, medvetna om sina rättigheter och mer benägna att kräva rimlig ersättning för sitt arbete är tre grundläggande och konkreta orsaker till varför de anställda vid Foxconn och Honda agerat som de gjort. Lyfter man blicken en smula vidgas bilden till att även inkludera en hel rad faktorer bortom de enskilda individerna.

Krisen och lönerna

Migrantarbeterna är förmodligen den grupp som påverkats i störst omfattning av den globala ekonomiska krisen. Efter en kort period då exporten till utlandet störtade och många förlorade sina jobb går den kinesiska ekonomin idag åter för högvarv, till stor del tack vare stimulanspaketet på 4000 miljarder yuan (ungefär lika mycket i SEK) som kinesiska myndigheter i november 2008 pumpade ut för att hålla ekonomin igång. Idag har en stor del av pengarna hamnat i projekt i landets västra delar, närmare många migrantarbetares hemorter. Detta har medfört att färre behövt söka sig till kusten där traditionellt en stor del av den kinesiska tillverkningsindustrin finns. Något som i sin tur lett till att ett 15-tal kinesiska provinser och administrativa regioner med stor tillverkningsindustri under våren höjt de lokalt reglerade minimilönerna med i snitt 20%. Huruvida det verkligen råder brist på arbetskraft i Kinas industritunga östra provinser råder det alltjämt delade meningar om, men krisen förefaller ha lett till ett trendbrott i den kinesiska ekonomin; företagen och migrantarbetarna börjar flytta västerut inom Kina, de förra för att minska löne- och fastighetskostnader, de senare för att arbeta närmare familj och vänner. Exempelvis kungjorde Foxconn nyligen att delar av produktionen som idag ligger i Shenzhen där lönerna stigit bland annat till följd av självmorden kommer att flytta till inlandsprovinsen Henan.

Den oändliga källan börjar sina

Mot bakgrund av ovanstående utveckling är det inte förvånande att kinesisk media börjat diskutera teorin om den "Lewisianska vändpunkten" (Lewisian Turning Point). Termen, myntad på 50-talet av ekonomen Arthur Lewis, beskriver hur lönerna i utvecklingsländer tenderar att stiga snabbt då källan av billig arbetskraft från landsbygden börjar sina. En rad ekonomer, såväl kinesiska som utländska, hävdar att Kina nu nått (eller i alla fall är mycket

nära) den punkten. Argumenten för detta är rätt övertygande; i absoluta tal når Kinas arbetskraft sin maximala storlek 2015 varefter den kommer att minska kontinuerligt. Det är även en åldrande arbetskraft; idag är 378 miljoner kineser 40-60 år men bara 273 miljoner under 20 år och andelen 15-24-åringar som tillkommer på arbetsmarknaden beräknas minska med 30 % procent de kommande 10 åren. Andelen unga är dessutom som lägst på landsbygden, källan till Kinas billiga arbetskraft. Kinas omtalade enbarnspolitik har självklart haft en avgörande betydelse, men även det faktum att levnadsstandarden ökat successivt har bidragit till denna utveckling. Fortfarande råder det delade meningar om hur stor effekt de demografiska förändringarna har på de kinesiska arbetstagarnas situation. Uppskattningsvis 40 procent av landets arbetskraft återfinns alljämt inom jordbruket, en bra bit över den siffra på 25 procent som enligt teorin är punkten då lönerna börjar stiga. Vissa hävdar därför att vårens snabba löneökningar bara är en återhämtning efter det att minimilönerna stagnerade vid krisens början. Troligt är att det kommer att dröja ytterligare ett tag innan vi ser den totala vidden av den demografiska faktorn. Samtidigt är det sannolikt att själva insikten om att den billiga arbetskraften faktiskt är på väg att ta slut kan bidra till att stärka arbetstagarnas förhandlingsposition gentemot arbetsgivarna.

En ny tillväxtmodell vid horisonten

Insikten om att Kina står inför stora förändringar har naturligtvis inte bara nått landets arbetstagare. Alltsedan den globala krisen fick den kinesiska ekonomin i temporär gungning har landets hela propagandamaskineri gått på högvarv för att nå ut med ett nytt budskap: det är dags för en fundamental omstrukturering av den kinesiska ekonomin. Det beroende av billig arbetskraft och export till omvärlden som legat till grund för det kinesiska undret ska ge plats för en innovativ och kunskapsbaserad ekonomi där inhemsk konsumtion ska spela en större roll än idag. Bland en rad utländska bedömare har de kinesiska ledarnas och de statligt styrda mediernas implicita stöd för vårens strejker väckt uppmärksamhet. Men mot bakgrund av insikten om behovet av en ny tillväxtmodell ter sig den ”mjuka” hanteringen av protesterna logisk; för att förvandla Kina från att vara ”världens fabrik” till att, som president Hu Jintao nyligen formulerade sig, basera framtidens ekonomi på en grund där ”talang är den viktigaste resursen och en nyckelfråga som rör utvecklingen av Partiet och landet”, krävs stora och genomgripande reformer⁴. Att lönerna stiger och gemene mans köpkraft stärks är en central komponent i den ekvationen. Enligt offentliga kinesiska uppgifter har

⁴ För mer om Kinas satsning på ökad kompetens, se kortrapporten ”Kina siktar på talangfylld framtid” från 2010-06-09.

visserligen lönerna ökat årligen med i snitt åtta procent de senaste åren. Detta är emellertid avsevärt lägre än landets årliga tillväxttakt, vilket innebär att lönernas del av BNP i realiteten sjunkit från 53,4 procent 1996 till 39,7 procent år 2007. Under samma period rapporteras företagens vinster som andel av BNP ha stigit från 21,1 procent till 31,3 procent.

Makroperspektivet - *The Big Picture*

Att ha insikt om framtida behov är en sak, att våga ta steget och genomföra de reformer som är nödvändiga för att möta denna framtid ofta en helt annan. Myndigheternas till synes nyfunna acceptans för de Hondaanställdas önskan om högre ersättning kan tolkas som ett första travande steg i rätt riktning. Men för att verkligen tillgodose morgondagens behov krävs att Kina lyfter blicken ytterligare och tar itu med en rad övergripande ekonomiska och politiska utmaningar.

På väg mot en starkare yuan

En av de på senare tid mest omtalade utmaningarna är landets växelkurs. Efter upprepade uppmaningar från USA beslutade nyligen Kinas centralbank att vidga möjligheterna för den kinesiska yuanen att stiga i värde gentemot dollarn. Utländska bedömare reagerade överlag positivt på beskedet, även om det från USA kommit uttalanden som hävdar att ökningen är för liten. Att Kina vill gå varligt fram vad gäller valutareformer är förvisso förståeligt. Stiger kursen för snabbt kan många kinesiska exportörer slås ut. Enligt arbetsgivarorganisationen Hong Kong Small and Medium Enterprises Association riskerar 2000 till 3000 av uppskattningsvis 50 000 Hongkongägda fabriker i Guangdongprovinsens Pärlflodsdelta att stänga i år, särskilt inom konfektionsindustrin och andra sektorer med små marginaler där små kostnadsökningar kan spela en avgörande roll. Detta kan föra med sig ökad arbetslöshet, framför allt bland de minst utbildade som tenderar att arbeta i de enklaste fabriker. En utveckling som i sin tur skulle riskera den sociala stabilitet som det kinesiska ledarskapet inte vill äventyra. Samtidigt är landets styrande mycket väl medvetna om att den lågt hållna valutan i ett längre perspektiv är kontraproduktiv om Kina vill klättra i värdekedjan och ta sig upp i den globala ekonomiska hierarkin. Att bibehålla den låga växelkursen innebär i praktiken att hålla den billiga exporttillverkningen under armarna.

De låga räntorna (eller vad ska egentligen en säck ris och en lägenhet kosta?)

En mindre omtalad men nog så viktigt utmaning är landets låga räntor. Kina har under de senaste åren lyckats kombinera extrem tillväxt med låg inflation, mycket tack vare det konstanta flödet av billig arbetskraft vars löner i

realiteten minskat med tiden. Om vi nu börjar se slutet på denna era riskerar inflationen att ta fart, något vi redan sett indikationer på under våren då konsumentprisindex steg 3,1 procent jämfört med året innan. Just stigande priser på bland annat mat och boende är även ett av de argument som återopats av de strejkande Hondaanställda då de krävt högre löner. Dagens lågt hållna kinesiska räntor samt de frikostiga lån som det statliga stimulanspaketet givit upphov till spår på inflationstrycket ytterligare.

Men varför då inte höja räntorna? En anledning till att man går varligt fram är att stigande räntor riskerar få allvarliga konsekvenser för landets lokala myndigheter. I dagens finansiellt fragmenterade Kina finansierar provinserna en överväldigande majoritet av sin verksamhet på egen hand. En stor inkomstkälla är den på senare år glödheta fastighetsmarknaden. Lokala myndigheter säljer den statligt ägda marken till byggherrar för skyhöga priser, pengar som dessa i sin tur får igen av den investeringsstinna medelklassen som – delvis på grund av just de låga räntorna – har få alternativ vid sidan om fasta tillgångar att investera i. Höjs räntorna för mycket kan fastighetsbubblan spricka och de lokala myndigheterna – åtminstone temporärt – bli utan sin stora kassako. Att å ena sidan förespråka ökade löner för att stimulera den inhemska konsumtionen, å andra sidan hålla inflationstrycket och räntorna nere utan att samtidigt skapa en växande fastighetsbubbla, kommer med största sannolikhet utgöra en av landets största utmaningar de kommande åren.

Icke-politiska politiska reformer

Att bemöta de ekonomiska utmaningarna har naturligtvis även övergripande politiska implikationer. En central sådan är i relation till organiserandet av landets arbetstagare: hur ska lönerna kunna stiga i takt med den ekonomiska utvecklingen utan att detta leder till den sorts konfrontation mellan arbetstagare och arbetsgivare vi sett under våren? Självständiga fackförbund liknande de i väst förefaller inte troligt. Likheter med Östeuropa där fria fackliga organisationer ledde kampen mot kommunismen är för stora. Arbetsrättsexperten Anita Chan resonerar istället att ACFTU bör låta arbetarna rösta fram sina egna representanter inom den existerande statliga fackförbundsstrukturen. En lösning som i dagsläget känns tämligen avlägsen med tanke på att ACFTU är en integrerad del av kommunistpartiet och dessa inte alltid har arbetarnas bästa för ögonen. Huruvida kommunistpartiets tal om ökad demokrati inom partiet kan förändra detta återstår att se. Den liberala finansstidskriften Caixin konstaterar i en artikel att Partiet nu måste tillåta strejkerna genom att ”avpolitiserar” dem. Om de istället trycks ner på

grund av rädsla för att arbetarna organiserar sig utanför Partiets kontroll hindrar man den önskade löneökningen samtidigt som man spär på redan existerande sociala spänningar.

Sverigeperspektivet - Ett dyrare men "bättre" Kina?

Vad innebär förändringarna på den kinesiska arbetsmarknaden och de reformer som kanske följer i dess fotspår för Sverige? Under flera decennier har låga löner och billig kinesisk export bidragit till att hålla nere inflationen och räntorna i västvärlden. Kanske kan vi inte förvänta oss samma draghjälp från Kina i det avseendet framöver. Samtidigt är det naturligtvis positivt att landets ekonomiska politik är på väg att läggas om i en riktning som satsar mer på kvalitet och hållbarhet och mindre på kvantitet och låg kostnad. Det öppnar upp kommersiella möjligheter för våra svenska produkter och lösningar som ofta bygger just på högteknologi, kvalitet och miljömässigt tänkande. För svenska företag som tillverkar och/eller har försäljning i Kina torde stigande kinesiska löner inte utgöra något hot. Tvärtom. Enligt en undersökning utförd av europeiska handelskammaren i Pekings befinner sig två tredjedelar av de i Kina befintliga europeiska företagen i landet för att i första hand kunna sälja sina varor och tjänster på den kinesiska marknaden. Många svenska företag tillhör kategorin som i första hand är här av den anledningen. Ikea, H&M, Ericsson/Sony Ericsson, Tetra Pak, Atlas Copco med flera har idag inte bara en stor del av sin tillverkning utan även en avsevärd del av sin försäljning i landet. Inom bilindustrin har insikten om Kinas betydelse som marknad snarare än fabrik nu också gjort sitt stora intåg; 2009 gick Kina om USA som världens största marknad i antal sålda fordon (dryg 13 miljoner) och prognoserna för 2020 förutspår mellan 30 och 40 miljoner sålda fordon per år. Mer pengar i kinesiska plånböcker, däribland hos arbetarna som bygger de bilar kineserna väntas köpa, borde med andra ord vara bra för företag med försäljning i Kina.

Ett gyllene tillfälle för Sverige att sälja Sverige i Kina?

Ska Kina lyckas introducera en ny tillväxtmodell som är mer kunskapsbaserad och konsumtionsdriven krävs nytänkande hos såväl landets ledare som i det kinesiska näringslivet. Faktorer så som innovation, hållbarhet, jämställdhet, öppenhet och socialt ansvarstagande är alla områden som kan kopplas till den kinesiska utmaningen och som i dagens Kina redan associeras med Sverige och svenska värderingar. De senaste årens framgångsrika svenska satsningar på innovation, CSR och miljöteknik i Kina visar att intresset för frågorna och den svenska kompetensen är stor. Likaså kan Sverige tänkas kunna dra nytta av den kinesiska omvandlingen på hemmaplan. Förädlingen av den kinesiska

ekonomin kräver även en uppgradering av utbildningsnivån hos den kinesiska arbetskraften. Sveriges ur ett internationellt perspektiv framåtblickande arbetskraftsinvandringsregler gör att vi kan dra nytta av den framtida kompetens som Kina måste utveckla för att kunna konkurrera internationellt inom kunskapsintensiva industrier.

Förhoppningsvis ger den pågående processen och ökade kontaktytorna nya möjligheter att också diskutera politiskt mer ”svåra frågor”. Tragedin vid Foxconn och strejkerna som nu avlöser varandra är tecken på att Kina behöver ett verktyg som möjliggör fredliga lösningar på konflikter mellan arbetsgivare och arbetstagare. Den svenska arbetsmarknadsmodellen som med sin förmåga att genom dialog mellan parterna skapa stabilitet på arbetsmarknaden torde med andra ord vara av yttersta intresse för ett harmonisträvande Kina.

Sverige kan förstås bara spela en begränsad roll i Kinas framtida utveckling. I första hand måste de kinesiska ledarna själva vågar ta de steg som krävs för att genomföra nödvändiga reformer fullt ut. Att tillåta stigande löner och bättre arbetsförhållanden för landets hundratals miljoner arbetstagare är bara ett litet första steg på denna lång väg.